

УДК 94(100):930.23

DOI <https://doi.org/10.35433/history.112049>

Магалецький Андрій,
аспірант кафедри історії України
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
a.mahaletskyi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0374-5687>

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ПЕРШУ СВІТОВУ ВІЙНУ В УКРАЇНІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Анотація

*Метою роботи є: дослідити стан та розвиток історичної пам'яті про Першу світову війну в Україні, з'ясувати причини, що призвели до забуття однієї з найбільш кривавих сторінок української історії. **Методологія** дослідження базується на застосуванні принципів історизму та об'єктивності, важливих для характеристики історичних подій, пов'язаних з державною політикою пам'яті. Історико-генетичний метод дозволяє з'ясувати шлях розвитку пам'яті про Велику війну в Україні. Історико-системний метод забезпечує розгляд суспільно-політичних процесів у їх взаємозв'язку та причинно-наслідковій залежності. **Наукова новизна** полягає у систематизації опрацьованої літератури та джерел щодо вшанування пам'яті про Першу світову, її зародження та еволюцію. Вказані архівні документи вперше введені автором до наукового обігу. **Висновки.** Перша світова війна стала завершенням довгого XIX ст. і принесла кардинальні зміни в політичних, соціальних, економічних системах світу. Для України це була братовбивча війна, що мала вкрай важливі довготривалі наслідки. Не дивлячись на більше як 4 млн учасників та близько 1,5 млн загиблих українців, це є «забута» війна. Вшанування пам'яті в різних країнах відрізняється, хоча і наявні певні спільні тенденції. Більшість країн учасниць, окрім держав Східної Європи, з перших років активно підтримували пам'ять про загиблих. Проте на теренах колишньої Російської імперії революційні події і пам'ять про них витіснили спогади про «імперіалістичну» війну. Кінець XX ст. стає переломним в історичній політиці окремих країн, а з 2014 р. активно зростає інтерес до вивчення історії Першої світової війни в Україні.*

***Ключові слова:** Перша світова війна, Велика війна, політика пам'яті, історична політика, комеморативні практики, Україна.*

Вступ. Перша світова війна стала одним з найбільш переломних моментів в історії людства. В ній зафіксована рекордна на той час кількість загиблих, країн учасниць, активність застосування досягнень науково-технічного прогресу. Війна стала каталізатором для швидкого темпу розвитку суспільства, політичної думки, економіки та науково-технічного прогресу. Винаходи, що створювали як зброю, з часом адаптували до мирного життя.

Від початку війни, її Південно-Західний фронт охоплював значну частину сучасної України. Кількість українців, що брали участь у ній, по обидва боки фронту, перевищувала 4 млн осіб, загинуло близько 1,5 млн, але при цьому, про війну та її жертви воліли «забути» та стерти будь-які згадки про неї. Більшовики проголосили війну «імперіалістичною», а отже, ідеологічно та класово ворожою. Пам'ять про неї витіснили та замістили події жовтня 1917 р. та подальша війна більшовиків проти всіх національних та ідеологічних ворогів.

Досліджуючи світовий досвід, можемо сказати, що в західних країнах пам'ять про Першу світову війну не була витіснена навіть трагедіями Другої світової війни.

Активізація інтересу до Великої війни в науковому і суспільному просторі пов'язується зі сторіччям від її початку та завершення, та охоплює період від 2014 до 2018 року, проте в Україні цей інтерес був значно меншим, ніж в світі.

Зокрема, політику пам'яті світової спільноти в її різних проявах описали К. Гессельбах (Гассельбах, Сааков, 2018), О. Зернецька (Зернецька, Мирончук, 2021), О. Мирончук (Зернецька, Мирончук, 2021), Т. Коваленко (Коваленко, 2022). Пам'ять про Першу світову, її функціонування та трансформації в Україні охарактеризовано в працях В. Венгерської (Венгерська, 2014), А. Руккаса (Руккас, 2014), О. Паленської (Паленська, 2014). Історіографію щодо стану дослідження Першої світової війни в Україні висвітлено у статті Л. Гуцало (Гуцало, 2017). Стан політики пам'яті щодо Великої війни та її розвиток в Україні та Польщі аналізує О. Білобровець (Білобровець, 2021). Порівняльна характеристика пам'яті про війну в Україні та Росії описана дослідженні В. Солошенко (Солошенко, 2019). Окремі дослідження присвячені військовим і революційним подіям, що сталися в ході або після війни, такі як україно-польські війни, що описані у статтях М. Литвина (Литвин, 2012).

У ході дослідження ми дійшли висновку, що тема історичної пам'яті про Першу світову війну в Україні піднімалась науковцями, однак не має комплексного характеру. Опираючись на архівні документи ми намагаємося показати, що традиції вшанування жертв з'являться у роки Першої світової, проте через післявоєнну жовтневу революцію та прихід до влади більшовиків пам'ять про цю війну в Україні стала забутою.

Мета роботи полягає в дослідженні процесу формування історичної пам'яті про Першу світову війну в Україні порівняно зі світовим досвідом та з'ясування причин її забуття. **Методологія** дослідження базується на застосуванні принципів історизму та об'єктивності, важливих при характеристиці історичних подій, пов'язаних з державною політикою пам'яті. Історико-генетичний метод дозволяє з'ясувати джерела формування пам'яті про Велику війну в Україні. Історико-системний метод забезпечує розгляд суспільно-політичних процесів у їх взаємозв'язку та причинно-наслідковій залежності.

Виклад основного матеріалу. В країнах заходу, що брали участь у Першій світовій війні пам'ять про жертв та героїв ретельно оберігається та підтримується досі. Навіть ті країни, що територіально віддаленні від основного театру бойових дій, але мешканці яких брали участь у війні в якості добровольців, і досі активно розбудовують меморіали на честь полеглих героїв.

Перша світова війна мала радикальні та довгострокові наслідки, що спричинили зміни у житті більшості населення. Політична, економічна ситуація, спровокована цією війною, одночасно вплинула на життя мільйонів людей. Війна стала каталізатором для активного розвитку науки і техніки. Військові розробки були в подальшому пристосовані та активно застосовувалися у житті цивільного населення. Небачені раніше масштаби руйнувань та людських жертв одразу вкарбувалися в пам'яті суспільства та були вписані в меморіальний простір країн учасниць. Виняток становили країни, що утворилися на території колишньої Російсько Імперії. Революційні події, що відбулися в наслідок Великої війни призвели до руйнування імперії та появи нових держав. Таким чином в політиці пам'яті новоутворених держав на перший план виходила боротьба за незалежність (Реєнт, Ковальчук, 2014).

Не дивлячись на наявність спільних тенденцій та цінностей у традиціях вшанування пам'яті загиблих, кожна країна має свої особливості. Це пов'язане із подіями, які пережили окремі країни. Особливо, у випадку країн переможців, кожна з яких бажала підкреслити свій особливий внесок у перемогу.

Через неможливість ідентифікувати велику масу загиблих бійців у 20-30-х рр. починають розбудовувати пам'ятники - «Могили невідомому солдату». Такий тип пам'ятника дозволяв увіковічнити пам'ять про загиблих бійців не дивлячись на відсутність конкретних імен. В той же період з'являються загальнонаціональні меморіали та меморіальні комплекси на території більшості країн учасниць (Саранча, 2021). Зокрема до найбільш відомих та масштабних відноситься Меморіал Першої світової війни у Вашингтоні, США – це пам'ятник у вигляді колони, який був споруджений у 1924 р. На вершині колони розташована статуя, яка символізує перемогу. Менінська брама у Іпрі, Бельгія – це пам'ятник, який був відкритий у 1927 р. На брамі висіє знамено «Last Post», що є символом загальної мовчанки, що відбувається кожного вечора на честь загиблих. Меморіал Вердену у Франції – це пам'ятник, який був відкритий у 1920 р. На ньому висіють імена понад 15 тисяч французьких вояків, які загинули під час битви за Верден. Меморіал Джона Маккрея у Канаді – це пам'ятник, який був відкритий у 1932 р. Він був побудований на честь Джона Маккрея, канадського військового лікаря, який написав відому поезію «In Flanders Fields». Австралійський національний військовий меморіал – це пам'ятник, який був відкритий у 1941 р. Він містить імена всіх австралійців, які загинули під час Першої світової війни.

Цікавий досвід меморіалізації проглядається в балканських країнах, де велика кількість національних спільнот. У Сербії в 1928 р. у місті Белград було відкрито пам'ятник «Переможець». Ця меморіальна споруда поєднує пам'ять про дві війни, що стали важливими для сербів. Її почали будувати в 1912 р. на честь перемоги у Балканських війнах, а завершили в 1928 р. Таким чином, вона символізує перемогу над Османською та Австро-Угорською імперіями. У Тирново в 1935 р. було відкрито меморіальний комплекс «Мати Болгарія», центральним образом якого є фігура жінки, що уособлює Болгарію. Цей пам'ятник зазнав певних змін з приходом у 1944 р. більшовиків: демонтовано корону, як символ

монархії, а повернули її тільки у 1989 р. після нової зміни влади (Коваленко, 2022).

Пам'ять часто виступає як інструмент у політичних маніпуляціях та пропаганді. Зокрема у Кобариді (сучасна Словенія) у 1938 р. було встановлено пам'ятник загиблим італійським солдатам, на відкритті якого особисто був присутній Б. Мусоліні. Іншим яскравим прикладом є встановлення пам'ятнику Г. Принципу у 2014 р. в Сараєво. Боснійці вважають його винуватцем початку Першої світової і одним з рушіїв ідеї «великої Сербії». Це яскравий приклад неоднозначного сприйняття однієї історичної події та постаті (Коваленко, 2022).

Яскравим прикладом того, що пам'ять про Героїв Першої світової війни активно підтримується різними країнами учасниками є комеморативні практики Австралії. Пам'ятні монументи почали зводити після завершення війни (Зернецька, Мирончук, 2021). Зокрема пам'ятник «ANZAC Square» у Брісбені встановлений у 1930 р. В подальшому меморіальний комплекс доповнювався пам'ятниками та будівлями на честь героїв інших воєн. У 1934 р. був відкритий інший меморіал, що став найбільшим за своїми розмірами в Австралії «Shrine of Remembrance».

Існує важлива різниця в пам'яті про Першу світову війну різних країн: у Франції та Британії, незважаючи на розуміння того, що війна була трагедією, шанують полеглих і ветеранів цієї війни. Значення, яке надається 11-му листопада як національному святу у Франції (Mort pour la France), Великій Британії (День пам'яті) та Бельгії (Armistice 1918) показує, наскільки пам'ять про війну об'єднує ці суспільства. В Австралії і Новій Зеландії (Anzac Day – 25 квітня) є свого роду національним святом. Натомість у Німеччині, Росії, Австрії та Японії офіційний день пам'яті ніколи не відзначався. У Франції і Бельгії, думка про те, що вітчизну врятували і звільнили від окупантів, займає центральне місце в пам'яті про війну і має широке визнання (Brandt, 2017).

Країни згадують криваві битви з певною сумішшю захоплення та скорботи за жертви, які ця війна принесла. Австралія, Канада та Нова Зеландія мають певну відмінність у символізмі пам'ятних дат, вони з гордістю згадують добровільні жертви десятків тисяч юнаків, які кидалися в бої, адже їхня жертва проклала цим країнам шлях до незалежності від Британської імперії (Brandt, 2017).

Одним з найбільш визначних заходів, що мав не тільки консолідувати пам'ять, а й остаточно примирити колись воюючі країни, відбувся в 1984 р. Мова йде про спільне вшанування пам'яті полеглих бійців на полях Першої світової війни Канцлером ФРН Г.Колем та президентом Франції Ф.Міттераном (Гассельбах, 2018). Подібні заходи мали продемонструвати шире покаяння з боку Німеччини та прощення з боку країн переможців.

Не менш важливими стали заходи, приуроченні до сторіччя початку війни та її завершення. Саме в 2014 та 2018 рр. спостерігався сплеск зацікавленості подіями Першої світової війни та їх наслідками. Це проявлялося у проведенні значної кількості міжнародних конференцій, появи великої кількості наукових статей, публічних виступів, відкритті пам'ятників.

До сторіччя завершення Першої світової війни президент Франції Е. Макрон ініціював проведення меморіальних заходів. Він робив акцент і наполягав на тому, щоб заходи із вшанування пам'яті проходили на території Франції. У подальшому «змаганні» пам'ятання ми можемо прослідкувати, як країни намагаються підкреслити свій особливий вклад в перемогу. Британія в свою чергу зміщує центр заходів на свої землі, Німеччина в той же час традиційно вшановувала жертв війни на території інших країн, підкреслюючи своє розкаяння та визнання (Гассельбах, 2018). Подібні змагання за гегемонію у меморіальному просторі покликані об'єднати націю навколо спільної травми, але при цьому це і спосіб здобути додаткові важелі впливу на політичній арені.

Проте, коли ми говоримо про терени колишньої Російської імперії, то прихід до влади більшовиків спрямував політику пам'яті у інше річище. Більшовицька революція стала ключовою подією в історії радянської держави, та затьмарила (й витіснила з пам'яті) Першу світову разом з її жертвами. Проголосивши війну імперіалістичною, а отже класово ворожою, більшовики визнавали лише власну революцію, яка принесла свободу робітникам та селянам.

Як зазначає у своїй статті В. Венгерська (Венгерська, 2014), тривалий час у Російській Федерації зберігались традиції СРСР разом із пам'яттю про так звану Жовтневу революцію. Проте від 2008 р. на території Росії почали відкривати нові пам'ятники на честь учасників Першої світової війни. Активізується і

дослідницький інтерес до теми. До окремих меморіальних заходів активно долучається президент Росії. Особливістю історичного нарративу щодо Першої світової в Росії є наявність класичних гасел про велич Росії, єднання слов'янських народів, місіонерську місію тощо.

Для українців ця війна була братовбивчою. Основний театр бойових дій на українських землях розгортався на території Західної України та Волині. Ці землі були кордоном між Австро-Угорською та Російською імперіями, за які тривала боротьба з переміним успіхом. На сьогодні не можливо точно визначити, яка кількість українців брала участь у Першій світовій війні, проте використовуючи статистичні дані можна окреслити орієнтовну цифру. А. Руккас зазначає, що близько 4,5 млн українців брали участь у Першій світовій війні, орієнтовно 4 млн у складі російської армії, та більше півмільйона в рядах Австро-Угорської армії. Загинуло у цій війні близько 1,5 млн українців у складі різних армій (Руккас, 2014).

Українська історіографія Великої війни представлена такими напрямками: дослідження окупації Західної України російськими військами, хід бойових дій, пропаганда, участь у збройних формуваннях інших країн, біженство тощо. Проте, дослідження пам'яті і традиції вшанування жертв Першої світової війни в Україні майже відсутні. В кращому випадку це локальні роботи, що пов'язані з історією конкретного міста чи містечка, а не системні загальнодержавні дослідження (Гуцало, 2017).

Загиблі під час війни етнічні українці та їх поховання вшановані на території різних країн: Австрії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Румунії та ін. Історія та варіанти встановлення пам'ятників індивідуальна. В окремих випадках йдеться про державну політику, в інших – ініціативу місцевих українських громад (Пеленська, 2014). Велика кількість поховань українців, що загинули у Першій світовій війні знаходиться на території Чехії. У 2020 р. було відновлено пам'ятник, що звели ще у 1923 р. в Брно на місці поховання українців, що в основній своїй масі походили з Галичини та воювали у складі австрійської армії (Перебийніс, 2020).

Під час війни різними способами увіковічували пам'ять загиблих бійців. Це були меморіали на місцях поховань, або пам'ятні церкви чи каплиці. На території України подібні пам'ятки

збереглися, більшою мірою вони розташовані в містечках на заході країни.

В архівних матеріалах ми знаходимо підтвердження прагнення місцевого населення, ще під час війни увіковічнити пам'ять про загиблих. Зокрема, маємо збірку запитів і листів від 1916 р., де мешканці с. Троянів Житомирського повіту Волинської губернії звертаються до церковної влади з проханням звести каплицю на честь загиблих (Справа 42, 1916).

Архівні документи підтверджують зацікавлення у пошуку військових поховань з боку австрійської влади, з метою вшанування пам'яті загиблих. Такий підхід кардинально різнив політику російської імперії, яка демонструвала неповагу до пам'яті загиблих, ця «традиція» до сьогодні залишається непорушною. Наявні листи від Департаменту зі справ православної церкви до церковних органів щодо надання інформації про поховання австрійських вояків. Дозволимо припустити, що подібні запити були реакцією на звернення представників австрійської влади до російських структур, які опікувались похованнями. Таким чином, повага до загиблих та необхідність їх гідного поховання залишались сферою, яка долала перешкоди перебування країн у стані війни одна проти одної. До питання підходили ґрунтовно, адже священникам надавали типову анкету, яку вони мали б заповнювати (Справа 41, 1919).

Як зазначає В. Солошенко, у 70-х рр. XX ст. представники української діаспори в Австрії дослідили в архівах документи української історії періоду 1914-1922 рр. Це були одні з перших спроб висвітлення цієї теми. З'явилися роботи, присвячені бойовим діям на території України, бійцям УСС. На території УРСР ця тема і на той час залишалася малодослідженою і не актуальною, в пріоритеті перебували дослідження подій Другої світової війни (Солошенко, 2019).

Пам'ять про Першу світову війну в українців тісно переплітається з подіями Української національної революції. Відомий німецький україніст, Г. Гаусман, зазначає, що саме під час Великої війни серйозно постало питання творення незалежної української держави. Проте ця боротьба була обтяжена бойовими діями, які активно проходили на території України, та суттєво виснажували її ресурси (Гаусман, 2014). Масова демобілізація 1917 р. призвела до появи величезної кількості озброєних людей, що

спростило їм вирішення проблеми з відстоюванням власних інтересів (Реєнт, 2016). По суті, збіг значної кількості факторів, сприяв активній боротьбі за власну державність у час революційних подій 1917-1921 рр.

Перша світова війна мала тяглість у своїх наслідках, одним з таких стала активна боротьба окремих держав за незалежність. В цьому контексті варто згадати україно-польську війну, в якій кожна зі сторін відстоювала свою правду і право на незалежність. Якщо для Польщі ця боротьба принесла відновлення державності, то Україна втратила незалежність на тривалий період.

Ольга Білобровець, яка досліджує українсько-польські стосунки, та їх особливості в умовах Першої світової війни, наголошує, що у спільній історії України та Польщі було багато складних сторінок. Проте, сьогодні демонструє правильність обраних підходів, на шляху до примирення, щодо конфліктів пам'яті. Протягом останніх ста років політика пам'яті стосовно Першої світової війни змінювалася. Однак, від початку ХХІ ст., з перемінним успіхом, країни намагаються примирити конфлікти пам'яті. Останні роки Польща, в особі своїх лідерів, демонструє системність до підходів у побудові нового історичного нарративу щодо вшанування пам'яті про Першу світову війну та її жертв. В Україні це поки лиш поодинокі випадки, які фіксуються здебільшого в Галичині (Білобровець, 2021).

Побудова пам'ятників в Галичині є позитивним явищем у зміні державних підходів, що покликані вшанувати пам'ять як українських, так і польських вояків, про це у своїх роботах зазначає М. Литвин (Литвин, 2012).

В Україні питання пам'яті про Велику війну активно почало підніматися тільки після здобуття незалежності, найбільш активно з 2014 р. Така відмінність від більшості країн учасниць пояснюється революційними подіями 1917-1921 рр. Перебування у складі СРСР не передбачало існування відмінних (республіканських) підходів у сфері пам'яті. Велика війна позиціонувалась як імперіалістична, тому ворожа ідеології «робітничо-селянської» держави. Жовтнева революція, протягом всього періоду існування СРСР, залишалась ключовою історичною подією (поряд з «Великою вітчизняною війною»). Проте проєвропейський вектор розвитку сучасної України, сприяє висвітленню забутих раніше сторінок історії.

Висновки. Отже, можемо говорити про те, що існує суттєва відмінність у збереженні пам'яті про Першу світову війну та способах вшанування її в різних країнах. У більшості країн-учасниць пам'ять про Велику війну підтримувалася та оберігалася від моменту її завершення. Навіть жахи Другої світової не витіснили її із суспільного простору. Британія та Франція більшою мірою акцентують увагу на пам'яті про трагедію. Австралія, нова Зеландія, Канада прославляють жертвовність своїх добровольців, що долучалися до союзників з метою пришвидшити перемогу та припинити жахіття війни. В Німеччині, Росії, Австрії, Японії офіційних пам'ятних дат не запроваджувалося, у зв'язку із специфікою національних політик пам'яті.

У країнах, що потрапили до складу СРСР, на перший план виходила пам'ять про Жовтневу революцію. В подальшому саме цей наратив став одним з основних елементів радянської ідеології та пропаганди. Згадки ж про події Першої світової війни були небезпечні, оскільки в контексті України вони включали і боротьбу за незалежність.

Україна досі не вписала Першу світову війну в загальний контекст політики пам'яті, тому для більшості населення це досі «забута» війна. Проте, останні суспільно-політичні зміни в країні, і проєвропейський вектор розвитку вселяє сподівання на позитивні зміни. Активізувалися наукові дослідження про Першу світову війну, розглядаються можливість «вписування» сторінок історії, з нею пов'язаних, до меморіальних просторів окремих населених пунктів. І не дивлячись на те, що в більшості випадків це локальні заходи, це крок до побудови нової політики пам'яті. Дане дослідження має перспективу продовження, пов'язану з пошуком архівних матеріалів щодо місць пам'яті, створених у воєнний та повоєнний час.

Подяка. Висловлюємо вдячність членам редакційної колегії журналу та рецензентам за конструктивні зауваження, побажання та консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримував фінансової підтримки для проведення дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література

- Brandt, S.** (2017). Memory of the war: popular memory 1918-1945, 1945 to the present. International encyclopedia of the first world war (WW1). 1914-1918. Online. *International Encyclopedia of the First World War (WW1)*. Режим доступу: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/memory_of_the_war_popular_memory_1918-1945_1945_to_the_present.
- Білобровець, О.** (2021). Перша світова війна в історичній пам'яті України і Польщі: зміна підходів та дискурсу. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2021. № 9. С. 25–42.
- Венгерська, В.** (2014). Перша світова війна: пам'ять про загиблих. *Матеріали VII Волинської Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції (до 95-річчя заснування Житомирського державного університету імені Івана Франка)(м. Житомир, 7-8 листопада 2014 р.)*. Збірник наукових праць. Житомир: Полісся, 2014. (2014): 37-39.
- Гассельбах, К., Сааков, В.** (2018). Перша світова війна та вплив політики на пам'ять про неї. DW. 08.11.2018. *dw.com*. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/перша-світова-війна-та-вплив-політики-на-пам'ять-про-неї/a-46214885>.
- Гаусман, Г.** (2014). Культура поразки. Перша світова війна в українській пам'яті. *Критика*. 2014. № 1. С. 22–29.
- Гуцало, Л.** (2017). Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2017. № 4. С. 119–131.
- Зернецька, О., Мирончук, О.** (2021). Історична пам'ять та практики монументальної комеморації Першої світової війни в Австралії (частина 2). *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 1(13). С. 203–221.
- Литвин, М.** (2012). Українсько-польська війна 1918–1919 років як конфлікт історичної пам'яті. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. 2012. № 10. С. 106–111. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012.
- Пеленська, О.** (2014). Перша світова війна. Загиблі українці, але нічийні пам'ятники. *Радіо Свобода*. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25478269.html>.
- Перебийніс, Є.** (2020). Меморіал українцям – учасникам Першої світової війни у Брно. *Історична правда*. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/12/20/158700/>.
- Реснт, О.** (2016). Перша світова війна та її наслідки для України. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 64–78.
- Реснт, О., Ковальчук, Т.** (2014). Перша світова війна 1914-1918 рр.: український контекст. *Краєзнавство*. 2014. № 3/4. С. 20–24.

Руккас, А. (2014). Перша світова: "на пострадянському просторі - непередбачуване минуле" - BBC News Україна. *BBC News Україна*. Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/08/140731_ww1_ukraine_dk

Саранча, В. (2021). Культурна пам'ять про Першу світову війну: регіональний вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. № 35. С. 27–34.

Солошенко, В. (2019). Колективна пам'ять про Першу світову війну – складова перетворень у країнах Східної Європи (на прикладі України та Росії). *Проблеми всесвітньої історії*. № 2(8). С. 121–132.

Коваленко, Т. (2022). Меморіалізація спадщини Першої світової війни 1914–1918 рр. у монументальному мистецтві балканських країн. *Дриновський збірник*. Т. 15. С. 315–322.

Держ. архів Житом. обл. (1916)1. Оп. 71. Спр. 41. Арк. 1-3, 6, 9-10, 16-17, 19-22. Збір документів. [Справа за вимогою Міністерства Ісповідань, Департаменту Прав Церкви, Відділ Загальний, про надання відомостей про місія Єпархії, де знаходяться могили убитих на Україні військових Австро-Угорщини].

Держ. архів Житом. обл. (1916). 1. Оп. 69. Спр. 42. Арк. 1-5. Збір документів. [Справа Про дозвіл прихожанам Ільїнської церкви Троянова, Житомирського повіту, побудувати каплиці в пам'ять воїнів жертв цієї війни].

References

Brandt, S. (2017). Memory of the war: popular memory 1918-1945, 1945 to the present | international encyclopedia of the first world war (WW1). 1914-1918-Online. International Encyclopedia of the First World War (WW1). Rezhym dostupu: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/memory_of_the_war_popular_memory_1918-1945_1945_to_the_present.

Bilobrovets, O. (2021). Persha svitova viina v istorychnii pamiaty Ukrainy i Polshchi: zmina pidkhodiv ta dyskursu. *Intermarum: istoriia, polityka, kultura*. № 9. S. 25–42.

Venherska, V. (2014). "Persha svitova viina: pamiat pro zahyblykh." *Materialy VII Volynskoi Vseukrainskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii (do 95-richchia zasnovannia Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka) (m. Zhytomyr, 7-8 lystopada 2014 r.)*. Zbirnyk naukovykh prats.– Zhytomyr: Polissia, S. 37-39.

Hasselbakh, K., Saakov, V. (2018). Persha svitova viina ta vplyv polityky na pamiat pro nei – DW – 08.11.2018. *dw.com*. Rezhym dostupu: <https://www.dw.com/uk/перша-світова-війна-та-вплив-політики-на-пам'ять-про-неї/a-46214885>.

Hausman, G. (2014). Kultura porazky. Persha svitova viina v ukrainskii pamiaty. Krytyka. № 1. S. 22–29.

Hutsalo, L. (2017). Persha svitova viina i Ukraina u suchasni ukrainskii istoriohrafii. Intermarum: istoriia, polityka, kultura. № 4. S. 119–131.

Zernetska, O., Myronchuk, O. (2021). Istorychna pamiat ta praktyky monumentalnoi komemoratsii Pershoi svitovoi viiny v Avstralii (chastyna 2). Problemy vsesvitnoi istorii. № 1(13). S. 203–221.

Lytvyn, M. (2012). Ukrainsko-polska viina 1918–1919 rokiv yak konflikt istorychnoi pamiaty. Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. № 10. S. 106–111. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012.

Pelenska, O. (2014). Persha svitova viina. Zabybli ukraintsi, ale nichyini pamiatnyky. Radio Svoboda. Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/25478269.html>.

Perebyinis, Ye. (2020). Memorial ukraintsiam – uchasnykam Pershoi svitovoi viiny u Brno. Istorychna pravda. Rezhym dostupu: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2020/12/20/158700/>.

Reient, O. (2016). Persha svitova viina ta ii naslidky dlia Ukrainy. Problemy vsesvitnoi istorii. № 1. S. 64–78.

Reient, O., Kovalchuk, T. (2014). Persha svitova viina 1914-1918 rr.: ukrainskyi kontekst. Kraieznavstvo. № 3/4. S. 20–24.

Rukkas, A. (2014). Persha svitova: "na postradianskomu prostori - neperedbachuvane mynule". BBC News Ukraina. BBC News Ukraina. Rezhym dostupu: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/08/140731_ww1_ukraine_d

Sarancha, V. (2021). Kulturna pamiat pro Pershu svitovu viinu: rehionalnyi vymir. Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. № 35. S. 27–34.

Soloshenko, V. (2019). Kolektyvna pamiat pro Pershu svitovu viinu – skladova peretvoren u krainakh Skhidnoi Yevropy (na prykladi Ukrainy ta Rosii). Problemy vsesvitnoi istorii. № 2(8). S. 121–132.

Kovalenko, T. (2022). Memorializatsiia spadshchyny Pershoi svitovoi viiny 1914–1918 rr. u monumentalnomu mystetstvi balkanskykh krain. Drynovskiy zbirnyk. T. 15. S. 315–322.

Derzh. arkhiv Zhytom (1916). obl. 1. Op. 71. Spr. 41. Ark. 1-3, 6, 9-10, 16-17, 19-22. Zbir dokumentiv. [Sprava za vymohoiu Ministerstva Ispovidan, Departamentu Prav Tserkvy, Vidil Zahalnyi, pro nadannia vidomostei pro mistsia Yeparkhii, de znakhodiatsia mohyly ubytykh na Ukraini viiskovykh Avstro-Uhorshchyny].

Derzh. arkhiv Zhytom. obl. (1916)1. Op. 69. Spr. 42. Ark. 1-5. Zbir dokumentiv. [Sprava Pro dozvil prykhozhanam Iiinskoï tserkvy Troianova, Zhytomyrskoho povitu , pobuduvaty kaplytsi v pam'iat voyniv zhertv tsiiei viiny].

Mahaletskiy Andriy. HISTORICAL MEMORY ABOUT THE FIRST WORLD WAR IN UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS

Adstract

The aim of the work is to investigate the state and development of the historical memory of the First World War in Ukraine, to find out the reasons that led to the forgetting one of the bloodiest pages of Ukrainian history.

The methodology of the investigation is based on using application of the principles of historicism and objectivity, which are important in the characterization of historical events related to the state policy and memory. The historical-genetic method allows to find out the path of the Great War memory in Ukraine. The historical-systemic method provides consideration of the socio-political processes in their interrelationship and cause-to-effect dependence. The scientific novelty consists in systematization of the processed literature and sources regarding commemoration of the First World War, its origin and evolution. The indicated archival documents were introduced into scientific circulation by the author for the first time.

***Conclusions:** The First World War marked the end of the long XIX century and brought drastic changes in the political, social and economic systems of the world. It was a fratricidal war for Ukraine that had extremely important long-term consequences. This is a forgotten war despite more than 4 million Ukrainian participants and about 1,5 million dead people in modern Ukraine. Commemoration in the different countries differs. Though there are certain common trends. Most of participating countries, except for Eastern European countries, actively supported the memory of the dead from the very first years. However, on the territory of the former Russian Empire, revolutionary events and the memory of it displaced memories of the “imperialist” war. The end of the XX century becomes a turning point in the historical policy of individual countries and since 2014, interest in studying the history of the First World War in Ukraine has been actively growing.*

***Key words:** The First World War, the Great War, memory policy, historical policy, commemorative practices, Ukraine.*

Mahaleckij Andrzej. PAMIĘĆ HISTORYCZNA O I WOJNIE ŚWIATOWEJ NA UKRAINIE: ANALIZA PORÓWNAWCZA

Streszczenie

*Celem pracy jest zbadanie stanu i rozwoju pamięci historycznej o I wojnie światowej na Ukrainie, poznanie przyczyn, które doprowadziły do zapomnienia jednej z najkrwawszych stron ukraińskiej historii. **Metodologia** badań opiera się na zastosowaniu zasad historyzmu i obiektywizmu, które są ważne w charakterystyce wydarzeń historycznych związanych z polityką pamięci państwa. Metoda historyczno-genetyczna pozwala poznać sposób kształtowania się*

pamięci o Wielkiej Wojnie na Ukrainie. Metoda historyczno-systemowa umożliwia rozpatrywanie procesów społeczno-politycznych w ich wzajemnych powiązaniach i zależnościach przyczynowo-skutkowych. **Nowością naukową** jest usystematyzowanie badanej literatury i źródeł dotyczących upamiętniania I wojny światowej, jej genezy i ewolucji. Wymienione dokumenty archiwalne zostały wprowadzone przez autora do obiegu naukowego po raz pierwszy. **Wnioski.** Pierwsza wojna światowa oznaczała koniec długiego XIX wieku. i przyniosła drastyczne zmiany w systemach politycznych, społecznych i ekonomicznych świata. Dla Ukrainy była to wojna bratobójcza, która miała niezwykle ważne długofalowe konsekwencje. Pomimo ponad 4 milionów ukraińskich uczestników i około 1,5 miliona zabitych we współczesnej Ukrainie, jest to „zapomniana” wojna. Upamiętnianie różni się w zależności od kraju, chociaż istnieją pewne wspólne trendy. Większość uczestniczących państw, z wyjątkiem krajów Europy Wschodniej, od pierwszych lat aktywnie wspierała pamięć o zmarłych. Jednak na terenie dawnego Imperium Rosyjskiego wydarzenia rewolucyjne i pamięć o nich wyparły pamięć o wojnie „imperialistycznej”. Koniec XX wieku. staje się punktem zwrotnym w polityce historycznej poszczególnych krajów, a od 2014 roku aktywnie rośnie zainteresowanie badaniem historii I wojny światowej na Ukrainie.

Słowa kluczowe: I wojna światowa, Wielka Wojna, polityka pamięci, polityka historyczna, praktyki upamiętniające, Ukraina.

Статтю надіслано до редколегії 24.12.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 13.02.2023 р.